

VALODA UN SABIEDRĪBA LATVIJĀ: IESKATS DAŽOS SOCIOLINGVISTISKO PĒTĪJUMU VIRZIENOS UN PĒTNIEKU PRIORITĀTĒS

Jānis Sīlis dz. 1950. gada 19. jūlijā Rīgā. Pēc Latvijas Valsts universitātes (LVU) Svešvalodu fakultātes Angļu valodas un literatūras nodaļas beigšanas (1973) tūlīt sācis strādāt par LVU Svešvalodu katedras docētāju. Neklātienē studējis Latvijas Valsts konservatorijā (1974–1980), iegūstot kordiriģenta un kora priekšmetu pasniedzēja specialitāti. Maskavas Valsts universitātē aizstāvējis filoloģijas zinātņu kandidāta disertāciju *Uzrunas variatīvo formu semiotika angļu un latviešu valodā* (1980), nostrificēts par filoloģijas doktoru (1992). Veicis sociolingvistiskus pētījumus Londonas Universitātē (1982–1983). Latvijas Valsts konservatorijas (vēlāk – Latvijas Mūzikas akadēmijas) docents, valodu un literatūras katedras vadītājs (1986–1991). Pēc atgriešanās Latvijas Universitātē (LU) (1991) – docents, humanitāro zinātņu fakultāšu Svešvalodu katedras vadītājs, Valodu centra direktors. Piedalījies Ventspils Augstskolas (VeA) izveides projektā (1996–1997), VeA Tulkošanas studiju nodaļas vadītājs (1997–2000), Tulkošanas studiju fakultātes dekāns (2001–2011), kopš 2006. gada

VeA profesors, vadošais pētnieks, Latvijas Zinātnes padomes eksperts valodniecības nozarē, Liepājas Universitātes Valodniecības promocijas padomes priekšsēdētājs un LU Valodniecības promocijas padomes loceklis, arī Daugpils Universitātes Valodniecības promocijas padomes (2005–2010), Valsts valodas komisijas (2002–2008), Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas loceklis (kopš 2010). Vairāku zinātnisku žurnālu un akadēmisko rakstu redkolēģijas loceklis Latvijā un ārvalstīs. Publicējis trīs monogrāfijas un ap 110 zinātnisko rakstu par tulkošanas jautājumiem; no 1974. gada bijis aktīvs tulkotājs un tulks.

Raksturvārdi: valodas politika, valodas situācija, valsts valoda, valodas vide.

Pētījumā par lingvistisko situāciju 21. gadsimta Ziemeļkurzemes pilsētās (Ventspilī, Piltenē un Valdemārpilī, kā arī lielciemā Dundagā) autoram nācās izskatīt Latvijas un ārvalstu sociolingvistu publikācijas no 1978. līdz pat 2015. gadam. Visi pagājušā gada sociolingvistiskie pētījumi būs pieejami tikai 2017. gada nogalē, jo 2016. gadā publicētie darbi vēl nav iekļauti Latvijas valodnieku publikāciju ikgadējā apkopojumā, ko Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta mājaslapā 1997. gadā sāka ievietot Dr. filol. Ilga Miģla, bet kopš 2013. gada turpina Mg. hum. Marita Silkāne.

Ina Druvieta publikācijā *Sociolingvistikas priekšvēsture, vēsture un perspektīvas Latvijā*¹ pievēršas pagājušā gadsimta 70. gadu „sociālās lingvistikas bumam PSRS”, šo periodu vēlāk pieminot arī darbā *The Development of Sociolinguistics in the Baltic States*².

Minētā perioda beigu posmā šī raksta autors bija Maskavas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātes aspirants (1975–1978) un izstrādāja disertāciju, kuras tēma bija angļu un latviešu uzrunas formu semiotika sociolingvistiskā griezumā. Pirms disertācijas aizstāvēšanas tās aprobācijai tika publicēti

¹ Druvieta 2007b.

² Druvieta 2009.

divi zinātniskie raksti³. Disertācijas⁴ aizstāvēšana notika Maskavas Valsts universitātē 1980. gada februārī, kooptējot padomē divas izcilas Latvijas valodnieces – Aina Blinkenu un Martu Rudzīti. Tā kā šis pētījums un to atspoguļošās publikācijas tieši neiekļāvās Latvijas valodnieku pētnieciskā darba vidē (varbūt vienīgi pētījuma latviešu daļas materiāls), tad tas saprotamu iemeslu dēļ toreiz netika iekļauts Latvijas sociolingvistisko pētījumu vēsturiskajos apskatos, un tā notika arī ar autora nākamo zinātnisko rakstu Latvijas Valsts universitātes izdotajā tēžu krājumā⁵.

Pēdējo 19 gadu publikāciju sarakstos esmu fiksējis 445 sociolingvistiskas publikācijas, kuru autori ir Latvijas valodnieki. Interesi par valodas situāciju Latvijā izrādījuši arī Apvienotās Karalistes, Izraēlas un Krievijas pētnieki.

Autors savā rakstā aplūkojis vien dažus sociolingvistisko pētījumu galvenos virzienus, ko pārstāv publikācijas šādās jomās: valodas vide, valodas (sociolingvistiskā) situācija jeb valodas funkcionēšanas apstākļu kopums, kā arī valodas politika kā valsts nacionālās politikas sastāvdaļa, kas nosaka Latvijā lietoto valodu statusu un definē, ka latviešu valoda ir vienīgā valsts valoda. Aprakstāmo jomu izvēli motivēja publikāciju kvantums, kvalitatīvu analīzi atstājot detalizētākam pētījumam nākotnē.

1978.–2015. gada periodā klajā laisto darbu jomas sakārtotas dilstošā secībā, iekavās minēts publikāciju un autoru skaits:

- valodas politika (69 publikācijas, 18 autori: Ina Druvieta, Daiga Joma, Dzintra Hirša, Gunta Kļava, Andrejs Veisbergs, Jānis Valdmanis, Ojārs Bušs, Iveta Boge, Vineta Ernstsone, Zaiga Ikere, Kertu Kibermane, Sarma Kļaviņa, Anatolijs Kuzņecovs, Sanita Lazdiņa, Martens Heiko, Jānis Riekstiņš, Dzintra Lele-Rozentāle, Pēteris Vanags);
- valodas situācija (59 publikācijas, 36 autori: Pauls Balodis, Māris Baltiņš, Vineta Ernstsone, Valts Ernštreits, Gunta Kļava, Dite Liepa, Kristīne Motivāne, Inese

Mukha, Jānis Oga, Evija Papule, Jānis Valdmanis, Ina Druvieta, Solvita Pošeiko, Sanita Lazdiņa, Heiko Martens, Aina Blinkena, Dzintra Hirša, Andrejs Veisbergs, Ilona Bukša, Dace Markus, Jūlija Musorina, Dace Strelēvica-Ošiņa, Daiga Joma, Dzintra Hirša, Ilmārs Mežs, Valts Ernštreits, Mirosļavs Jankovjaks, Snorre Karkonens-Svensons, Antra Kļavinska, Gunta Ločmele, Liene Markus-Narvila, Vineta Poriņa, Vilma Šaudiņa, Jānis Sīlis, Elvīra Isajeva, Antoņina Kononova);

- valsts valoda (40 publikācijas, 14 autori: Aina Blinkena, Ina Druvieta, Dzintra Hirša, Jānis Valdmanis, Daiga Joma, Sarma Kļaviņa, Gunta Kļava, Ieva Zuicena, Vineta Ernstsone, Ilmārs Mežs, Andrejs Veisbergs, Jānis Sīlis, Vineta Poriņa, Dite Liepa);
- lingvistiskā attieksme jeb dažādu etnisko, sociālo grupu un indivīdu īpatnības, kā šīs grupas un atsevišķi cilvēki lieto valodu, to attieksme pret valodas politiku konkrētā valstī, šinī gadījumā – Latvijā (38 publikācijas, 4 autores: Daiga Joma, Vineta Ernstsone, Ina Druvieta, Linda Melne);
- valodas vide (32 publikācijas, 13 autori: Linda Lauze, Sanita Lazdiņa, Dite Liepa, Dace Markus, Kristīne Motivāne, Gunta Nešpore, Solvita Pošeiko, Vilma Šaudiņa, Jānis Sīlis, Anna StafECKa, Dace Strelēvica-Ošiņa, Inguna Teilāne, Daiga Straupe-niece);
- divvalodība (30 publikācijas, 10 autori: Ina Druvieta, Vineta Poriņa, Zenta Anspoka, Laimute Balode, Tomass Levandovskis, Dace Markus, Ilona Bukša-Biezā, Baiba Kangere/Metuzāle-Kangere, Astra Skrābāne, Jānis Sīlis);
- sociolingvistisko kategoriju pāri: valoda un vecumgrupa (28 publikācijas, 8 autori: Dace Markus, Dace Bērziņa, Irina Degtjarova, Juris Grigorjevs, Laura Tidriķe, Vineta Ernstsone, Laura Freimane, Resija Zauere);
- valodu kontakti (23 publikācijas, 11 autori: Jānis Sīlis, Ina Druvieta, Tatjana Stoikova, Igors Koškins, Vineta Poriņa, Vilma Šaudiņa, Andrejs Veisbergs, Aina

³ Sīlis 1978; Sīlis 1979.

⁴ Sīlis 1980.

⁵ Sīlis 1981.

- Blinkena, Vineta Ernstsone, Daiga Joma, Nataļja Malašonoka);
- uzrunas formu sociolingvistika (21 publikācija, 6 autori: Jānis Sīlis, Linda Lauze, Aina Blinkena, Anda Blūmane, Vineta Ernstsone, Gita Bērziņa);
  - pilsētas valoda (15 publikācijas, 7 autori: Solvita Pošeiko, Jānis Sīlis, Valda Rudziša, Diāna Neimane, Dita Arāja, Dzintra Lele-Rozentāle, Māra Leitāne);
  - sociolingvistikas teorija (14 publikācijas, 7 autori: Ina Druvieta, Linda Lauze, Vineta Ernstsone, Dite Liepa, Valentīna Siliņa, Jānis Sīlis, Maija Kūle);
  - sarunas analīze (14 publikācijas, 3 autores: Linda Lauze, Dace Markus, Gunta Roziņa);
  - valodas standartizācija (12 publikācijas, 7 autori: Ina Druvieta, Dace Markus, Dite Liepa, Diāna Pavlovskā (tagad – Neimane), Jānis Sīlis, Dace Strelēvica-Ošiņa, Andrejs Veisbergs);
  - daudzvalodība (11 publikācijas, 8 autori: Ina Druvieta, Daiga Joma, Vineta Ernstsone, Sanita Lazdiņa, Martins Heiko, Antra Kļavinska, Mirosļavs Jankovjaks, Silvija Pošeiko);
  - leksikas un leksikogrāfijas sociolingvistiskie aspekti (8 publikācijas, 7 autori: Andrejs Veisbergs, Jānis Valdmānis, Jeļena Dorošenko, Gita Bērziņa, Agnese Dubova, Andrejs Vasiļjevs, Vineta Ernstsone);
  - sarunvaloda (7 publikācijas, 2 autores: Linda Lauze, Vineta Ernstsone);
  - sociolingvistikas vēsture (5 publikācijas, 1 autore: Ina Druvieta);
  - sociolingvistisko kategoriju pāri: valoda un sociālā grupa (5 publikācijas, 2 autores: Ina Druvieta, Silvija Pavidis);
  - valoda izglītībā (4 publikācijas, 2 autores: Ina Druvieta, Vineta Ernstsone);
  - terminoloģijas sociolingvistiskie aspekti un sociolingvistikas latviešu termini (4 publikācijas, 3 autori: Māris Baltiņš, Raimonds Apinis, Jānis Sīlis);
  - sociolingvistiskās jomas (4 publikācijas, 3 autores: Ina Druvieta, Gunta Kļava, Kristīne Motivāne);
  - latviešu valoda Eiropas Savienībā (ES) un pasaulē – sociolingvistisks skatījums (4 publikācijas, 3 autores: Ina Druvieta, Gunta Kļava, Ilze Mukha);
  - sociolingvistisko kategoriju pāri: valoda un dzimums (3 publikācijas, 3 autori: Ina Druvieta, Jānis Sīlis, Alla Placinska);
  - urbanonīmijas – valodniecības apakšvirziena, kas pēta pilsētu ielu, laukumu, vārtu un arku nosaukumus, semantiskie un sociolingvistiskie aspekti (2 publikācijas, 2 autori: Laimute Balode, Ojārs Bušs).
- Šāds publikāciju kvantitatīvs sakārtojums ir visai vienkāršots, tā mērķis patiesībā ir parādīt autoru interesi par konkrētu jomu, kā arī sociolingvistu profesionālo specializāciju ilgākā pētniecības periodā.
- Tematiski šīs publikāciju jomas var sadalīt divās apjomīgās grupās – rakstos, kuru centrālās problēmas sasaucas ar sabiedrības

Pētījumu jomas, kas saistītas ar valodas situāciju Latvijā un sabiedrības viedokli par to	Pētījumu jomas, kas saistītas ar sociolingvistikas teorētisko jautājumu risināšanu
Valodas situācija un ar to saistītā valodas politika	Sociolingvistikas teorijas vispārējie jautājumi. Sociolingvistikas vēsture Latvijā un citās Baltijas valstīs
Valsts valodas sociolingvistisko funkciju realizācija valodas praksē un iedzīvotāju lingvistiskā attieksme	Sociolingvistisko kategoriju pāri: valoda un sociālā grupa, valoda un etniskā grupa, valoda un dzimums, valoda un vecumgrupa u. c. sociolingvistiskās jomas
Divvalodība un daudzvalodības izpausmes Latvijā. Latvijas pilsētu lingvistiskā ainava (pilsētu valoda)	Sarunas (t. i., sarunu struktūru iespaidojošo sociolingvistisko faktoru) analīze Valodas standartizācija. Leksikas un leksikogrāfijas sociolingvistiskie aspekti. Terminoloģijas sociolingvistiskie aspekti un sociolingvistikas latviešu termini
Valodu kontakti un valoda izglītībā (bilingvālā izglītība)	Urbanonīmijas jeb pilsētvides vietvārdu semantiskie un sociolingvistiskie aspekti

noskaņojumu (valodas politika, valodas situācija, valsts valodas funkcionēšana, iedzīvotāju attieksme pret lielāko Latvijā pārstāvēto valodu lietojumu valodas vidē, divvalodība Latvijā u. c.), un publikācijās, kas vairāk saistītas ar sociolingvistikas akadēmisko aspektu.

Valodas politikas tematu publikācijās var uzskatīt par Latvijas valodas situācijas, valsts valodas jautājumu un valodas vides faktoru loģisku atvasinājumu, meklējot risinājumus latviešu valodas aizsardzībai Latvijas valsts teritorijā. Iespējams, ka visas šo minēto jomu publikācijas varētu pēīt, iekļaujot lielākā tematiskā grupā *Valodas situācija Latvijā*. Tomēr katrai no konkrētajām mazajām tematiskajām grupām ir savas niansas, kuras būtu jāpiemin atsevišķi, neliekot visu „kopējā katlā”.

Sniedzot savu personisko ieskatu jomās, kurās atrodams visbagātākais publikāciju klāsts, autors nolēmis neiekļaut pilnas formas atsauces uz konkrētiem darbiem (tas būtu anotētas bibliogrāfijas uzdevums) – to vietā tiks minēti autori un viņu publikācijās aplūkotās problēmas.

Jautājumi un problēmas, kas skartas publikācijās par valodas politiku

Virsražīgākā autore šajā pētījumu jomā bijusi Ina Druviete ar 33 publikācijām un fundamentālu pētījumu⁶, kas veikts filoloģijas habilitētās doktores grāda iegūšanai – *Latviešu valodas sociolingvistiskā situācija (izpētes metodes un raksturojums: statistika, psiholoģija, politika)*.

Ina Druviete savās valodas politikai veltītajās publikācijās pētījusi šādas tēmas: lingvistiskās minoritātes Latvijā, kā arī citās Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs; valodu hierarhijas maiņa Latvijā; Latvijas valodas politikas pamatnostādnes ES kontekstā; lingvistiskā integrācija nepilsoņu naturalizācijas procesā; latviešu valoda Eiropas Savienības oficiālās valodas statusā; valodas likumi Latvijā, to sociolingvistiskais un politiskais aspekts; lingvistisko cilvēktiesību problemātika; verbālā agresija elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos, kā arī citus aktuālus sociolingvistiskus jautājumus.

⁶ Druviete 1996.

Dzintra Hirša (kādreizējā Valsts valodas centra direktore) rakstījusi par migrāciju un valodas politiku, par starptautiskajām institūcijām Latvijā un mūsu valsts valodas politiku. Jānis Valdmanis analizējis valsts valodas politikas stratēģiju Baltijas valstu kontekstā, kā arī salīdzinājis valsts valodas politikas un Eiropas Savienības valodu politikas vadlīnijas. Andrejs Veisbergs sniedzis ieskatu Latvijas valodas politikas un tulkojumu ietekmē uz valodas attīstību, rakstījis par pasaules pieredzi situācijās, kad migrācija ietekmē valodas politiku.

Valodas politikai savās publikācijās pievērsušies Ojārs Bušs, Pēteris Vanags (valodas politika ulmaņlaikos), Dzintra Lele-Rozentāle (valodas variativitāte jeb ikkatra valodas konkrēta izpausme variantos kā sociālās un nacionālās segregācijas līdzeklis 18. gs.), Vineta Ernstsone, Zaiga Ikere, Kertu Kibermane, Sarma Kļaviņa, Sanita Lazdiņa un Heiko Martenss, Anatolijs Kuzņecovs, Jānis Riekstiņš un Iveta Boge.

Jautājumi un problēmas, kas skartas publikācijās par valodas situāciju

Kopš 2004. gada tiek publicēti nozīmīgu pētījumu apkopojumi, kas raksturo valodas situāciju Latvijā periodos no 2004. līdz 2010. gadam (zinātniskā redaktore – Ina Druviete, atbildīgās redaktore – Gunta Kļava un Inita Vītola), kā arī periodā no 2011. līdz 2015. gadam. Šos apkopojumus veidojuši iespaidīgi autoru kolektīvi: Pauls Balodis, Māris Baltiņš, Vineta Ernstsone, Valts Ernštreits, Gunta Kļava, Dite Liepa, Kristīne Motivāne, Inese Muhka, Jānis Oga, Evija Papule, Jānis Valdmanis, Anna Vulāne.

Kopsavilkumā par pirmo pētījumu Gunta Kļava raksta⁷, ka šajā darbā iespējams iepazīties ar valodas politikas īstenošanas rezultātiem, kā arī ar galvenajām problēmām valodas politikas ieviešanā un latviešu valodas kā valsts valodas konkurētspējas nodrošināšanā. G. Kļava uzskaita arī pētījumā aplūkotās tēmas: „... valodas politika Latvijā un latviešu valoda ES, valodu prasme, lietojums un lingvistiskā vide Latvijā, valsts valodas lietojums sabiedriski nozīmīgākajās sociolingvistiskajās jomās

⁷ Kļava 2012.

(valsts un pašvaldību administrācijā, izglītībā, plašsaziņas līdzekļos un pakalpojumu jomā), latviešu valoda globalizācijas apstākļos⁸.

Otrajā apkopojumā *Valodas situācija Latvijā 2010–2015. Sociolingvistisks pētījums* (zinātniskā redaktore – Linda Lauze, atbildīgā redaktore – Gunta Kļava) piedalījies ne mazāk kupls autoru pulks: Ina Druviete, Valts Ernštreits, Latviešu valodas aģentūras darbinieces Kertu Kibermane, Gunta Kļava, Evija Kļave, Indra Lapinska, Dite Liepa, Solvita Pošeiko, Sanda Roze un Inese Šūpule. Pētījumā izvērtēta apjomīga Latvijas un ārvalstu teorētiskā literatūra, raksturota latviešu valodas vieta un loma globālajos sociolingvistiskajos procesos, padziļināti izpētot Eiropas Savienības centrālo institūciju attieksmi pret ES dalībvalstu lingvistisko daudzveidību; varam iepazīties ar viedokļiem par latviešu valodas noturību nākotnē. Īpaša uzmanība pievērsta latviešu valodai diasporā, kurā tai jākonkurē ar konkrētās valsts dominējošajām valodām.

Par dažādiem valodas situācijas aspektiem un to izpaušmēm praktiskajā valodas lietojumā izteikušies jau minētie un arī citi autori: Aina Blinkena, Ilona Bukša, Dace Markus un Jūlija Musorina (latviešu valoda kā otrā valoda dažādos novados), Dace Strelēvica-Ošiņa, Ina Druviete (daži valodas situācijas aspekti, slāvu valodu sociolingvistiskā situācija Latvijā), Dzintra Hirša, Daiga Joma, Vineta Ernstsone, Gunta Kļava, Kristīne Motivāne, Andrejs Veisbergs, Vineta Poriņa, Jānis Sīlis (uzrunas formu sistēmas maiņa no *biedrs/biedre* uz *kungs/kundze* pirmajos atmodas gados), Valts Ernštreits (līvu rakstu valodas funkcionēšana Latvijas valodas situācijā), Mirosļavs Jankovjaks (Krāslavas rajona baltkrievu minoritātes valoda).

Latgales lingvistiskās īpatnības pētījusi Antra Kļavinska (etnolingvistiskā situācija Krāslavas rajona Indras pagastā), Solvita Pošeiko, Sanita Lazdiņa un Heiko Martens rakstījuši par tēmu *Latgalešu valoda Eiropas reģionālo un minoritāšu valodu kontekstā*, Solvita Pošeiko analizējusi valodu funkcionēšanu Jēkabpils un Preiļu rajona privātajā un publiskajā telpā, kā arī valodu situāciju Baltijas valstu un Latgales lingvistiskajā

ainavā. Valodniecībā *lingvistiskā ainava* kā daļēji metaforisks sociolingvistikas termins reiz tika izmantots kā sinonīms terminam *valodas situācija* vai *valodu daudzveidība*, pētot un raksturojot runātās un rakstu valodas vidi atsevišķā pilsētā, valstī vai plašākā teritorijā.

Savu skatījumu uz Latvijas dienvidaustrumu izlokšņu sociolingvistisko situāciju paudusi Vilma Šaudiņa. Interesanti, ka šīs grupas sociolingvisti lieto terminoloģiju, kas raksturo viņu uzskatu atšķirības – vieniem ir *latgalešu valoda*, otriem – *Latvijas dienvidaustrumu izlokšnes*.

Jautājumi un problēmas, kas skartas publikācijās par valsts valodu

Viena no redzamākajām publikācijām šajā jomā neapšaubāmi ir Valsts valodas komisijas 2007. gadā kļajā laistā *Latviešu valoda 15 neatkarības gados* (redaktori – Māris Baltiņš, Ina Druviete un Andrejs Veisbergs). Grāmatā, kas sākas ar Vairas Vīķes-Freibergas priekšvārdu, Latvijas redzamākie sociolingvisti iedziļinājušies latviešu valodas pēdējo divu gadsimtu attīstības vēsturē (Aina Blinkena, Ina Druviete, Jānis Riekstiņš, Dzintra Hirša un Andrejs Veisbergs), valodas politikas institucionālajos aspektos (Dzintra Hirša, Ina Druviete un Jānis Valdmanis), valodas situāciju Latvijā aprakstījuši Daiga Joma, Ilmārs Mežs un Vineta Ernstsone, valodu prasmes un lietojuma dinamiku Latvijā analizējuši Vineta Ernstsone un Ilmārs Mežs, pārskatu par lingvistisko attieksmi Latvijas iedzīvotāju sociālajā grupās sniegusi Daiga Joma, par valsts valodas lietojumu izglītības sistēmā viedokļus izteikuši Dace Markus, Daiga Joma, Arvils Šalme un Diāna Laiveniece, latviešu valodas attīstības un standartizācijas problēmās iedziļinājušies Andrejs Veisbergs, Māris Baltiņš, Daina Nītiņa un Ina Druviete.

Citi autori, kas pievērsušies valsts valodas funkcionēšanas un attīstības problēmu lokam: Sarma Kļaviņa (latviešu lingvistiskā identitāte, cīņa par latviešu valodas statusu 20. gs. 80. gadu beigās), Vineta Poriņa (valsts valodas lietojuma veicināšana), Jānis Sīlis (tulkojumu ietekme uz valsts valodas attīstību, kā arī latviešu terminu atšķirības Latvijas terminologu un ES centrālo iestāžu tulkotāju praksē).

⁸ Kļava 2012, 2.

Par latviešu valodas prasmi un lietojumu pilsētas lingvistiskajā ainavā – Rīgā (arī Rīgas vēsturē), Daugavpilī, Liepājā, Ventspilī, Baltijā, Latvijā un pasaulē rakstījuši Dita Arāja, Māra Leitāne, Dzintra Lele-Rozentāle, Diāna Pavlovska (tagad – Neimane), Silvija Pavidis, Solvita Pošeiko, Jānis Silis, Vineta Ernstsone, Daiga Joma, Linda Lauze, Ieva Pakse un Jānis Valdmanis. Urbanonīmijas jeb pilsētvides vietvārdu kopuma semantiskos, sociolingvistiskos un psiholingvistiskos aspektus pētījuši Laimute Balode un Ojārs Bušs.

Jautājumi un problēmas, kas skartas publikācijās par valodas vidi

Šķiet, ka visproduktīvākā rakstītāja šajā jomā līdz šim bijusi Anna Stafecka ar 11 publikācijām. Viņas pētīto tēmu loks ir visai plašs: Sibīrijas latviešu valodas sociolingvistiskais aspekts, dialekts un valoda Latgalē, Latgales rakstu valoda un izloksnes, rokrakstos izplatītās grāmatas Austrumlatvijā, Latgales rokraksta literatūras dialektālā specifika, sociolingvistiskā dialektoloģija, 21. gs. latgalisko izlokšņu sociolingvistiskā izpēte.

Citi autori, kuri savās publikācijās risinājuši valodas vides jautājumus: Linda Lauze (valodas vides izpētes teorētiskās problēmas, vides faktora loma latviešu valodas lietojumā), Sanita Lazdiņa (kultūrsociālais konteksts valodas apgūvē), Dite Liepa (sociolingvistikas aspekti latviešu valodas konsultāciju sniegšanā), Dace Markus (latviešu valodas lietojums), Kristīne Motivāne (Eiropas Savienības daudzvalodības politika un migrācijas politika), Gunta Nešpore (sociolingvistiskais ieskats Krasnojarskas novada latgaliešos un viņu valodā), Solvita Pošeiko (grafiti Baltijas

valstu lingvistiskajā ainavā), Vilma Šaudiņa (Latvijas dienvidaustrumizlokšņu etnolingvistiskās attieksmes), Inguna Teilāne (daži sociolingvistiskie aspekti Nīcgales izloksnē), Jānis Silis (saukļi un modes vārdi sociālo vērtību konfliktā, izvēle starp avotvalodas vai mērķvalodas sociokulturālo vidi: izšķirošais faktors tulkojuma lingvistiskās stratēģijas un taktikas formulējumā), Daiga Straupeniece (latviešu diasporas dzīvotspēja un ietekmes Lietuvas pierobežā – Sventājas izloksne), Dace Strelēvica-Ošiņa (latviešu valodas lībiskā dialekta pretrunīgā vieta un raksturs).

Valodas vides pētīšanas aspekti 2007. gadā ietverti arī Jāņa Endzelīna 134. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiālu krājumā *Mūsdienu valoda mūsdienu sabiedrībā* (redakcijas kolēģija – Ina Druvieta, Dzintra Hirša, Mirosļavs Jančovjaks, Ilga Jansone, Daiga Joma, Regīna Kvašīte).

Šī publikācija ir tās autora pirmais mēģinājums ielūkoties dažās Latvijas sociolingvistisko pētījumu jomās un pastāstīt arī par saviem pirmajiem soļiem, kas šajā valodniecības apakšnozarē tika sperti pirms 30 gadiem, 1975. gada decembra spelgonī svešā un skarbā megapilsētā ar krievu valodā rakstītām pirmajām disertācijas rindkopām uzsākot angļu un latviešu uzrunas formu sistēmas sociolingvistisko izpēti – lielisks piemērs daudzvalodības sociolingvistiskajai praksei lielpilsētas lingvistiskajā ainavā.

Paldies kolēģei Inai Druviete par stingro pamatu (Druvieta 2006, 2007a, 2007b, 2008 un 2009), kas palīdzējis raksta autoram uzsākt ceļu arvien dziļāk Latvijas sociolingvistiskajā vēsturē.

VĒRES

Baltiņš, M.; Druvieta, I.; Veisbergs, A. (red.), Valsts valodas komisija (2007) *Latviešu valoda 15 neatkarības gados*. Rīga : Zinātne.

Druvieta, I. (1996) *Latviešu valodas sociolingvistiskā situācija (izpētes metodes un raksturojums: statistika, psiholoģija, politika): Habilitācijas darba kopsavilkums filoloģijas habilitētā doktora grāda iegūšanai*. Rīga : Latviešu valodas institūts.

Druvieta, I. (2006) The Baltic States. *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society*. 2nd ed. Berlin/New York : Walter de Gruyter, 1864–1869.

- Druviete, I. (2007a) Sociolingvistikas attīstība Latvijā. *Materialy XXXVI meždunarodnoj filologičeskoj konferencii*, 1: *Sekcija baltistiki: Baltijskie jazyki: psiholingvistika, sociolingvistika, komp'juternaja lingvistika: Tezisy dokladov, 5–6 marta 2007 g., Sankt-Peterburg, Filologičeskij fakul'tet Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta*. Sankt-Peterburg : SPbGU, 23–24.
- Druviete, I. (2007b) Sociolingvistikas priekšvēsture, vēsture un perspektīvas Latvijā. *Mūsdienu valoda mūsdienu sabiedrībā: Sociolingvistika un sinhronā valodniecība: Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 134. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 24–30.
- Druviete, I. (2008) Sociolingvistikas vēsture un perspektīvas pasaulē un Latvijā. *Linguistica Lettica*, 17, 5–20.
- Druviete, I. (2009) The Development of Sociolinguistics in the Baltic States. Ball, M. J. (ed.) *The Routledge Handbook of Sociolinguistics Around the World*. Routledge, 402–411.
- Druviete, I.; Hirša, Dz.; Jankovjaks, M.; Jansone, I.; Joma, D.; Kvašīte, R. (red.) (2007) *Mūsdienu valoda mūsdienu sabiedrībā: Sociolingvistika un sinhronā valodniecība: Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 134. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts.
- Kļava, G. (2012) *Valodas situācija Latvijā 2004–2010: Pētījuma kopsavilkums*. Rīga : Latviešu valodas aģentūra.
- Lauze, L.; Kļava, G. (red.) (2016) *Valodas situācija Latvijā 2010–2015: Sociolingvistisks pētījums*. Rīga : Latviešu valodas aģentūra.
- Silis, J. (1978) Forms of Address in English. Akhmanova, O. et al. (eds.) *Specialization: Manual for first year undergraduate students*. Moskva : Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 204–209.
- Silis, Ja. Ja. (1979) *Kategorija avtorskogo nazyvanija personažej kak priem slovesno-hudožestvennogo tvorčestva*. Dep. v INION AN Rossii, dep. nomer 2831. Moskva, 12 s.
- Silis, Ja. Ja. (1980) *Semiotika form anglijskogo i latyšskogo obraščeniya: Avtoreferat dissertacii na soiskanie učenoi stepeni kandidata filologičeskikh nauk*. Moskva : MGU im. M. V. Lomonosova.
- Silis, Ja. Ja. (1981) *Semiotika form obraščeniya kak sociolingvističeskaja problema. Metodologičeskie formy sinteza sovremennogo naučnogo znaniya*. Rīga : LGU, 177–179.

Summary

Jānis Sīlis

Language and Society in Latvia: an Insight into Several Directions of Sociolinguistic Research and Priorities of Researchers

In the publication lists compiled during the last 19 years and found in the website of the Latvian language Institute of the University of Latvia the author of the paper has recorded 445 sociolinguistic publications covering a variety of topics important both for theory and practical issues relevant to processes in Latvia. The paper provides a survey of research in several domains of sociolinguistics, namely, language environment, sociolinguistic situation and language policy in Latvia. The choice of publications examined this time was motivated by the quantitative aspect of research in the given subdivisions of sociolinguistics, leaving qualitative analysis for future research. Quantitative analysis shows the degree of interest in a concrete field, as well as the professional specialization of sociolinguists over a longer period of time.

The concrete fields chosen in this description of history of sociolinguistics in Latvia have been divided here into two groups: the first group deals with those research publications that analyze language situation in the country and the linguistic attitude of the residents (both citizens and non-citizens) of Latvia. Publications of the second group are on research which puts more emphasis on the theoretical issues of the discipline.

This is the first time when a more detailed analysis, of the work begun by Ina Druviete, who provided a panoramic view of sociolinguistic research in the three Baltic countries, is presented. Here this work has been extended by analyzing a much larger number (over four hundred) research publications. This is also the author's first attempt to provide a somewhat subjective insight into some of the domains of sociolinguistic research in Latvia, and to describe his initial steps in contrastive sociolinguistic research in 1975 providing a contrastive analysis of social semiotics of forms of English and Latvian address.